

Tổ chức hoạt động trải nghiệm trong dạy học môn Ngữ văn nhằm phát triển phẩm chất, năng lực học sinh đáp ứng nhu cầu đổi mới giáo dục

Phạm Văn Diệp

Trường THCS Võ Nguyên Giáp, Kiên Giang

Received: 12/7/2023 ; Accepted: 18/7/2023 ; Published: 26/7/2023

Abstract: *Experiential activities are general educational activities, which can be conducted independently of other subjects. The article presents the organization of experiential activities in teaching Literature in order to develop the quality and competence of students to meet the needs of educational innovation.*

Keywords: *Organizing experience activities, teaching Literature, developing students' quality and competence*

1. Mở đầu

Chương trình giáo dục phổ thông (GDPT) mới đặt ra yêu cầu cụ thể cho từng lĩnh vực giáo dục trong đó có lĩnh vực Ngôn ngữ và văn học. Để thực hiện tốt với chương trình GDPT mới, giáo viên (GV) cần trang bị cho mình những kiến thức cần thiết về chương trình giáo dục ấy và ứng dụng vào hoạt động dạy học hiện thời. Một trong các hình thức dạy học hứa hẹn phát huy tốt phẩm chất, năng lực HS đáp ứng mục tiêu chương trình môn Ngữ văn là hoạt động trải nghiệm¹ (HĐTN). Vậy HĐTN là gì? Tổ chức HĐTN trong môn Ngữ văn như thế nào để phát huy phẩm chất, năng lực HS theo chương trình môn học? Bài viết này bàn về những nội dung cơ bản đó.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Thế nào là HĐTN?

Theo Bộ GD&ĐT, HĐTN trong Chương trình GDPT là HĐGD, trong đó, dưới sự hướng dẫn và tổ chức của nhà giáo dục, từng cá nhân HS được tham gia trực tiếp vào các hoạt động thực tiễn khác nhau của đời sống gia đình, nhà trường cũng như ngoài xã hội với tư cách là chủ thể của hoạt động, qua đó phát triển tình cảm, đạo đức, các kỹ năng, tích lũy kinh nghiệm riêng và phát huy tiềm năng sáng tạo của mỗi cá nhân.. “Học qua trải nghiệm là quá trình học trong đó kiến thức, năng lực của người học được tạo ra thông qua việc chuyển hóa kinh nghiệm”. Bộ GD&ĐT nhấn mạnh ngoài HĐTN như đã đề cập, trong từng môn học, GV cũng cần coi trọng tổ chức, hướng dẫn các HĐTN phù hợp với đặc trưng nội dung môn học và điều kiện dạy học. HĐTN và HĐTN, hướng nghiệp góp phần hình thành, phát triển các phẩm chất chủ yếu, năng lực chung và các

năng lực đặc thù cho HS; nội dung hoạt động được xây dựng dựa trên các mối quan hệ của cá nhân HS với bản thân, với xã hội, với tự nhiên và với nghề nghiệp.

HĐTN trong chương trình mới với HĐGD ngoài giờ lên lớp (HĐGDNGLL) trong chương trình hiện hành có quan hệ như thế nào? Theo Đinh Thị Kim Thoa: “Các hoạt động đó (gọi chung là HĐGDNGLL) mà hiện nay chúng ta đang tiến hành trong trường phổ thông chủ yếu được tổ chức dựa trên các chủ đề đã được quy định trong chương trình với các hình thức còn chưa phong phú và HS thường được chỉ định, phân công tham gia một cách bị động. Giáo viên tổ chức hoạt động cho HS nhưng không rõ hoạt động đó sẽ hướng tới hình thành những năng lực gì của các em. Điều đó không phù hợp với một chương trình định hướng phát triển phẩm chất và năng lực HS, cần phải thay đổi. Trong chương trình mới, các hoạt động tập thể, hoạt động ngoài giờ dạy học trên lớp sẽ phong phú hơn cả về nội dung, phương pháp và hình thức hoạt động, đặc biệt, mỗi hoạt động phải phù hợp với mục tiêu phát triển những phẩm chất, năng lực nhất định của HS; nghĩa là HS được học từ trải nghiệm. Với quan niệm như thế, có thể thấy HĐTN có cách thức tổ chức và mục tiêu rõ ràng hơn HĐGDNGLL. Tuy nhiên, nếu được tổ chức tốt, thì HĐGDNGLL vẫn có thể là một trong các hoạt động cụ thể của HĐTN.

2.2. Hoạt động trải nghiệm và môn Ngữ văn

Môn Ngữ văn có nhiệm vụ giúp HS phát triển và nâng cao năng lực sử dụng tiếng Việt trong các hoạt động học tập và thực tiễn đời sống; đồng thời được tiếp cận với một số nội dung học tập có liên quan đến định hướng nghề nghiệp, đáp ứng

sở thích và nhu cầu học tập của người học. Môn học được tổ chức thành hai phần: bắt buộc và tự chọn. Phần bắt buộc có tên là Ngữ văn 1, phần tự chọn có tên là Ngữ văn 2 (TC2), gồm các phân môn Văn học, Luyện đọc và Luyện viết. Đến lớp 11 và 12, có thêm hệ thống các chuyên đề học tập Ngữ văn (TC3). Đó là những nội dung chuyên sâu về tiếng Việt, văn học, văn hoá, gắn với định hướng nghề nghiệp và ngành học mà HS có thể học ở bậc cao hơn, đáp ứng sở thích và nhu cầu của những HS muốn đi sâu vào từng lĩnh vực, chuyên ngành hẹp của môn học.

Với những gì đề cập ở trên, chúng tôi nhận thấy tổ chức HĐTN trong môn Ngữ văn phải đáp ứng hai yêu cầu: hoạt động đó phải là HĐTN và nó phải hướng đến mục tiêu môn học của môn Ngữ văn. Nói cụ thể hơn là HĐTN trong môn Ngữ văn phải vừa nhằm hình thành các năng lực đặc thù của môn học này vừa lồng ghép hình thành các năng lực đặc thù vốn có của HĐTN (năng lực tổ chức hoạt động, năng lực tổ chức và quản lý cuộc sống, năng lực tự nhận thức và tích cực hoá bản thân, năng lực định hướng và lựa chọn nghề nghiệp). Điều này có vai trò định hướng cho việc tổ chức các HĐTN trong môn Ngữ văn. Chúng ta cần tổ chức các hoạt động sao cho toát lên được các năng lực đặc thù mà môn học hướng đến nhằm tạo cơ hội tốt nhất có thể để HS tự hình thành, phát triển năng lực môn học từ việc trải nghiệm các hoạt động ấy.

2.3. Một số hình thức tổ chức hoạt HĐTN trong môn Ngữ văn

HĐTN có thể được tiến hành dưới các hình thức như: thực địa, tham quan, câu lạc bộ, hoạt động xã hội/tình nguyện, diễn đàn, giao lưu, hội thảo, trò chơi, cắm trại, thực hành lao động,... Tuy nhiên, xét theo đặc thù môn học, chúng tôi đề xuất một vài hình thức tổ chức HĐTN ở môn Ngữ văn gồm: diễn đàn Ngữ văn; hội thi; sân khấu hóa và tham quan, dã ngoại.

Tổ chức HĐTN trong môn Ngữ văn hứa hẹn đạt được hiệu quả kép: vừa phát triển các năng lực chung mà cả hai lĩnh vực HĐTN và Ngữ văn hướng đến cho HS (năng lực tự học, giải quyết vấn đề và sáng tạo, thẩm mỹ, giao tiếp, hợp tác,...); vừa phát triển các năng lực đặc thù của từng lĩnh vực. Chúng tôi sẽ đề cập đến việc phát triển các năng lực đặc thù ở môn Ngữ văn qua từng hoạt động cụ thể dưới đây.

2.3.1. Tổ chức diễn đàn Ngữ văn

Diễn đàn Ngữ văn là một hình thức tổ chức quy tụ những chia sẻ, ý kiến, trao đổi, tranh luận của HS dưới sự chủ trì của giáo viên về các chủ đề trong chương trình Ngữ văn hiện hành. Hình thức tổ chức

này hướng đến pTNL sử dụng tiếng Việt ở dạng nói và viết; năng lực cảm thụ văn học; năng lực tri nhận và phản biện bằng ngôn ngữ. Cách tiến hành như sau:

- Bước 1: GV xác định và thông tin chủ đề của diễn đàn
- Bước 2: GV định hướng các nội dung và tổ chức cho HS thực hiện
- Bước 3: GV tổ chức tọa đàm với những nội dung cơ bản và một số hoạt động khác gắn với chủ đề.

Tác giả xin minh họa bằng một ví dụ cụ thể: tổ chức diễn đàn với chủ đề “Đặc sắc của thơ mới qua một số bài thơ trong chương trình Ngữ văn”. Trước khi thực hiện diễn đàn hai tuần (thời gian chuẩn bị do giáo viên quyết định), giáo viên đưa thông báo đến các lớp. Thông báo nêu rõ chủ đề diễn đàn, thời gian tiến hành, các nội dung chính cần trao đổi (đặc sắc về nội dung; đặc sắc về nghệ thuật; những phát hiện mới về hình ảnh thơ, ngôn ngữ thơ, về tứ thơ,... của tác giả;...). Sau khi định hướng nội dung, giáo viên kết hợp với các bộ phận khác như Đoàn Trường, chuẩn bị các tiết mục văn nghệ, các trò chơi, đồ vui có thưởng,... và lên chương trình cụ thể cho buổi tọa đàm. Đến ngày tiến hành tọa đàm, giáo viên theo chương trình có sẵn tổ chức các hoạt động. Sau cùng giáo viên kết luận các kiến thức cơ bản liên quan đến nội dung học tập của HS.

2.3.2. Thi thuyết trình về tác giả, tác phẩm hay một vấn đề văn học

Hình thức này gần giống với hoạt động diễn đàn Ngữ văn nhưng chủ yếu là tập trung phát triển năng lực thuyết trình, năng lực phản biện của HS. Cách tiến hành như sau:

- Bước 1: GV lên kế hoạch, phát động cuộc thi gắn với các chủ đề nhất định (nên đưa ra các chủ đề thuộc lĩnh vực nghị luận xã hội gắn với đời sống của HS)
- Bước 2: Tiến hành cho HS đăng ký bài thi, công bố luật thi và cơ cấu giải thưởng
- Bước 3: Tổ chức chấm thi và trao giải thưởng.

Dưới đây xin dẫn ra một ví dụ: Tổ chức thi thuyết trình về tác gia Nguyễn Đình Chiểu. Trước khi tổ chức thi hai tuần (hoặc lâu hơn tùy theo cách tổ chức của từng đơn vị), GV lên kế hoạch và thông báo kế hoạch này đến các lớp. Kế hoạch cần nêu rõ đối tượng tham gia, thể lệ thi, thang điểm, thời gian tổ chức thi sơ khảo và thi chung khảo. Sau khi đã có danh sách HS dự thi, giáo viên tiến hành cho các em thi sơ khảo, chọn ra từ ba đến năm tiết mục vào chung khảo. Tùy theo hoàn cảnh từng trường, trên kinh nghiệm, chúng tôi lồng ghép thi chung khảo với

tiết Sinh hoạt dưới cờ. Ban tổ chức trao giải thưởng ngay sau khi công bố kết quả tại buổi thi. Hoạt động này thực chất là hoạt động giúp HS củng cố kiến thức đã học và trình bày lại bằng khả năng tri nhận của mình, tức là giống như hoạt động kiểm tra bài cũ trên lớp. Tuy nhiên, việc kiểm tra kiến thức này được tiến hành dưới một cuộc thi. Nó thôi thúc HS phải chuẩn bị kiến thức kỹ càng và do đó bản thân các em dự thi sẽ tự mình khắc sâu hơn kiến thức. Hơn nữa khi trình bày bài thi của mình dưới cờ, có sự đánh giá của ban giám khảo, những HS tham dự cũng có cơ hội được ôn lại kiến thức ấy. Việc kiểm tra kiến thức HS dưới hình thức một cuộc thi sẽ có tác động tích cực đến các em: HS sẽ phấn khởi hơn, chăm chú hơn cho bài thi của mình, đồng thời các “khán giả” cũng sẽ chăm chú hơn khi xem các thí sinh trình bày bài thi của mình.

2.3.3. Sân khấu hóa các tác giả, các tác phẩm văn học

Đây là hình thức tổ chức tái hiện lại những nhân vật, những tác giả hoặc tác phẩm trên sân khấu nhằm tác động đến sự cảm thụ và thể hiện của HS đối với các tác giả, tác phẩm hoặc nhân vật văn học. Hay nói khác đi là HS phản ánh lại các nhân vật, các tác giả, tác phẩm văn học theo lăng kính chủ quan của mình. Hoạt động này có tính chất tổng hợp cao nhằm hướng đến năng lực cảm thụ văn học, năng lực tư duy sáng tạo, năng lực hợp tác, năng lực sử dụng ngôn ngữ ở dạng nói. Cách tiến hành như sau:

Bước 1: Giáo viên phối hợp với bộ phận chuyên môn, Đoàn Thanh niên lên kế hoạch tổ chức và thông tin đến HS.

Bước 2: HS đăng ký các tiết mục và tự luyện tập

Bước 3: Tổ chức sân khấu và công diễn.

Bước 4: Ban Giám khảo đánh giá và trao giải.

2.3.4. Tham quan, dã ngoại ở các di tích gắn với tác giả văn học

Đây là hình thức trải nghiệm thực tế. Tổ chuyên môn phối hợp với các đơn vị chức năng và đoàn thể trong nhà trường tổ chức cho HS viếng thăm các khu di tích về các tác giả (như khu di tích về Nguyễn Đình Chiểu ở Bến Tre, khu di tích về dòng họ Mạc và Mạc Thiên Tích ở Hà Tiên,...). Sau chuyến đi có thể tiến hành cho HS viết cảm nhận, chia sẻ. Những bài viết tốt có thể đưa lên website hoặc đọc trên chương trình phát thanh của trường. Hoạt động này hướng đến năng lực sử dụng ngôn ngữ của HS ở dạng viết, năng lực cảm thụ trực tiếp và tư duy sáng tạo. Tuy nhiên hình thức này đòi hỏi một lượng kinh phí và phải di chuyển HS nên có thể khó tiến hành.

Nhìn chung, các HĐTN trong môn Ngữ văn thực chất là những hoạt động giúp HS ôn tập, khắc sâu và mở rộng kiến thức các em đã học ở môn học qua các hoạt động ngoài lớp học. Các hình thức tổ chức này khá đa dạng, phong phú và thường đem lại cho HS những trải nghiệm mới lạ, đó là những lúc các em được thoải mái trình bày, trao đổi trong môi trường thân thiện của buổi tọa đàm; đó là việc tham gia những cuộc thi hoặc những lần hóa thân vào chính các nhân vật văn học để cảm nhận, thấu hiểu về nhân vật ấy qua hoạt động sân khấu hóa văn học hoặc là những trải nghiệm hết sức thực tế (các em được tai nghe, mắt thấy) về những di tích gắn liền với tác giả văn học. Cho nên từ phương diện tâm lý học giáo dục, có thể dự báo rằng các HĐTN sẽ góp phần tạo hứng thú, kích thích sự quan tâm của HS đối với môn Ngữ văn vì những hình thức trải nghiệm thú vị mà hoạt động này mang lại.

3. Kết luận

HĐTN là HĐGD mang tính chất tổng hợp, nó có thể được tiến hành độc lập với các môn học (tức là một HĐGD ngang hàng với các HĐGD khác) và cũng có thể được tổ chức trong từng môn học. “Hoạt động này giúp cho người học có nhiều cơ hội trải nghiệm để vận dụng những kiến thức học được vào thực tiễn từ đó hình thành năng lực thực tiễn cũng như phát huy tiềm năng sáng tạo của bản thân”. Ngoài những HĐTN có nội dung tích hợp được thiết kế thành hoạt động riêng, trong từng môn học cần coi trọng việc tổ chức, hướng dẫn các HĐTN phù hợp với điều kiện dạy học và đặc trưng nội dung môn học đó, tạo cơ hội cho tất cả HS tham gia vào cả quá trình của HĐTN.. Ở môn Ngữ văn, các hình thức tổ chức HĐTN hứa hẹn việc hình thành năng lực sử dụng ngôn ngữ và cảm nhận văn học ở HS như mục tiêu môn học đề ra. Hơn nữa ở phạm vi nào đó, việc tổ chức các HĐTN như trên cũng là hình thức tổ chức giáo dục để cả giáo viên và HS thực hiện chương trình giáo dục mới một cách hiệu quả.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2015a). *Chương trình giáo dục tổng thể trong chương trình GDPT 2018*. Hà Nội
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2015b). *Tài liệu hỏi - đáp về chương trình GDPT tổng thể*. Hà Nội
3. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018). *Chương trình GDPT- Hoạt động trải nghiệm và Hoạt động trải nghiệm, hướng nghiệp*. Hà Nội
4. Nguyễn Thị Trâm (2016). *Trải nghiệm sáng tạo - Hoạt động quan trọng trong chương trình GDPT mới*. Trường Đại học Giáo dục,